Universiteit Leiden
The Netherlands

In wat voor land leef ik eigenlijk? Anil Ramdas, onmogelijk kosmopoliet

Amatmoekrim, K.D.

Citation

Amatmoekrim, K. D. (2023, September 26). *In wat voor land leef ik eigenlijk?: Anil Ramdas, onmogelijk kosmopoliet*. Retrieved from https://hdl.handle.net/1887/3641967

Version:	Publisher's Version
License:	Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden
Downloaded from:	https://hdl.handle.net/1887/3641967

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

14
Nét niet doodgaan

Het was het jaar waarin Máxima met een enkele opmerking dat 'de Nederlander' niet bestaat, bedolven werd onder kritiek. Het was tekenend dat die enkele, toch vrij diplomatieke, opmerking een lawine aan commentaar veroorzaakte. Natuurlijk was er wel een Nederlandse identiteit, zei de een. Welnee, die identiteit heeft nooit bestaan, riep de ander. Maar wie was Máxima nu helemaal, als allochtoon, om iets te kunnen zeggen over wat 'de Nederlander' was? Moest 'de Nederlander' dat soms niet zelf bepalen? *De Volkskrant* schreef dat het '[d]e eerste kras [was] op het onomstreden optreden van de prinses sinds haar entree in 2002'. (Hoedeman) Kennelijk waren er tijden aangebroken waarin er behoefte was aan een eenduidige identiteit; aan handvatten waaraan de Nederlander zich kon vasthouden en waarmee hij kon zeggen wie hij was, en waar dat voor stond. De tijd van fragmentatie, van twijfel, van dualiteit was definitief voorbij. Nederland was nog wat verder opgeschoven op de weg die het was ingeslagen. Een weg waarin weinig ruimte was voor dialoog over identiteit, en waarin de plek van 'de' Nederlander hevig bevochten werd.

Wat was Anils plaats in een tijd als deze, een tijd waarin twijfel stond voor zwakte? Zijn jaar in Suriname had geen licht op de zaak geworpen. Misschien had het de ontheemding juist versterkt. En dan niet de ontheemding die de meeste mensen in hem als migrant zagen, maar vooral ook het gevoel zijn plek verloren te zijn in een wereld die onder zijn ogen veranderd was. Hij bleef, tegen de stroom in, schrijven over de tekortkomingen van de huidige tijd. Het was een probleem, stelde hij, dat men in Nederland niet meer met elkaar van gedachten wisselde. Wat er nu werd gezocht, was het debat. En dat debat

was niet stijlvol, niet geraffineerd. Eerder had het, in de ogen van Anil, iets van porno, want, schreef hij in 2007: 'Hoe steviger, hoe beter.' (Ramdas 2007i) Ooit was het een linkse gewoonte om de knuppel in het hoenderhok te gooien. Die gewoonte was nu gekaapt door rechtse politici, die stijl en raffinement inruilden voor wat Anil zag als een typisch mannelijke eigenschap, namelijk de behoefte om de ander te vernederen, te vloeren, kapot te maken. 'Dat nu Geert Wilders en Rita Verdonk het verst durven gaan in het debat, is een godswonder dat alleen in Nederland mogelijk lijkt. De meest pornografische debater was natuurlijk Theo van Gogh, maar over de doden niets dan goeds.' (Ramdas 2007i) De vloer was nu aan de patsers. Waar de anderen, zij die nog durfden te geloven in nuance, nu naartoe moesten – dat was onduidelijk.

Terug uit Su

Weinig dingen bleven verborgen in de kleine Surinaams-Nederlandse gemeenschap. Via de mofokoranti was het Jessica Dikmoet, journaliste en goede vriendin van Anil, ter ore gekomen dat het niet goed met hem ging. Ze schreef hem: 'Hi Anil, Laat ajb wat van je horen. Ik hoorde van Walther, dat zijn vrouw met je op de vlucht zat en dat je toen erg ziek was. Ik ben zo benieuwd hoe het met je gaat.'[1] Hij was ziek, inderdaad. Sterker nog, hij was uitgeput. Zijn lichaam was in Suriname tot het uiterste gedreven. Alcohol had zijn organen onophoudelijk belast en de spanning vocht zich een weg naar buiten, kwam in bultjes, blaasjes en ontstekingen door zijn huid gedrongen. Zijn jaar in Paramaribo zat erop, maar eenmaal terug in Loenen was er weinig ruimte om bij te komen van zijn ervaringen, of om zijn weg terug te vinden uit de eenzaamheid die hem in Suriname had bevangen. Zijn huwelijk had niets gewonnen met de tijdelijke verwijdering, en Chandra vond het moeilijk om hem terug in huis te hebben. Bovendien was de nood nog steeds aan de man: zonder vaste baan had hij geen vast inkomen naast wat hij als columnist bij *NRC* verdiende.

Van zijn vrienden was hij intussen stuk voor stuk vervreemd geraakt. De mensen die ooit tot zijn inner circle behoorden, zagen van

een afstand hoe hij de controle over zijn leven verloor. Ze stonden machteloos ten aanzien van wat soms voelde als zelfdestructie. Met Stephan Sanders – die hij tot aan het einde aan toe liefdevol 'Steefie' noemde – had hij na zijn terugkeer uit India minimaal contact. Sanders vond het moeilijk om toe te kijken bij de keuzes die zijn vriend maakte. De keren dat Anil in zijn tijd als directeur uit Loenen naar De Balie reed met een paar slokken te veel op, botsingen of andere ongelukken veroorzakend, voelden voor Sanders soms als 'gecamoufleerde zelfmoord'.[2] Zijn verslaving was ook tussen hem en Pieter Hilhorst in komen te staan – bij uitstek een vriend op wie hij altijd sterk geleund had. Hij noemde hem wel eens grappend zijn alarmnummer; als er iets was, dan kon hij altijd Hilhorst bellen voor hulp. Toen Anil hem vroeg om naar Suriname te komen, had Hilhorst er geen zin meer in om Anil altijd maar uit de problemen te helpen. Later voelde hij zich daar enorm schuldig over: 'Ik heb pas achteraf gezien hoezeer de vraag om naar Suriname te komen een alarmnummer was.' Op dat moment echter, was Anil zo hard bezig zichzelf te vernietigen, dat hij al doende zijn vrienden van zich vervreemdde. Stephan Sanders zei, terugkijkend op die periode van excessief drankmisbruik dat het hem als vriend verscheurde. Enerzijds was er een intens medelijden. Anderzijds maakte het hem ook kwaad: 'Je wordt ook boos. Het is niet alleen maar solidariteit.'

Wake up

Chandra wilde dat hij vertrok. Hij was al vaak gestopt met drinken, maar alleen om een paar maanden later weer te beginnen. De spanningen in het gezin waren te groot geworden, hij moest weg. Het leek het uur van de waarheid; de werkelijke, echte bodem van de put waarnaar hij al zo lang op weg was, was nu duidelijk in zicht. De gedachte om alleen te moeten wonen, zonder zijn kinderen, zonder de vrouw die hij bijna zijn hele leven had liefgehad, joeg hem meer angst aan dan wat dan ook. Hij schreef haar wanhopige mails, vol liefde maar ook vol woede en onmacht, maar het mocht niet baten. Om zichzelf en Chandra wat ruimte te gunnen, logeerde hij soms bij zijn moeder

Kamla, die in Den Haag woonde. Hij hield van haar, hij kon haast niet anders, maar haar karakter dat op goede momenten flamboyant, tegendraads en eigenzinnig genoemd kon worden, speelde op te veel kwade momenten op als zelfzuchtig, star en egocentrisch. In de loop der jaren had ze veel mensen gekwetst, zei bijvoorbeeld Anils zus Shanti. Hun moeder had in haar leven veel mensen gekend, was vaak het centrum van haar eigen wereldje geweest. Maar nu ze op leeftijd was, was ze vereenzaamd. Shanti zocht haar nog wel op, als een van de weinigen van haar kinderen. Ook Anil bleef haar trouw bezoeken, ondanks hun ruzies en onenigheden. De rest van de kinderen beperkte het contact tot het minimale – sommigen verbraken het helemaal. Anil was anders dan zijn broers en zusters, zei Shanti. Hij had altijd een zwak gehad voor zijn moeder. Hij paste ervoor op om haar pijn te doen, zelfs als zij hem wel kwetste met haar egocentrische gedrag. Shanti: 'Anil was de eerste die bij mijn moeder ging wonen. Omdat hij zich verantwoordelijk voelde voor haar.'

Decennia nadat zij een gezin hadden gevormd, bleek dat Harripersad, die juist was begonnen als de traditionele Hindostaanse man die geen boodschap had aan Kamla's zucht naar vrijheid, de vader ook die Anil en Chandra had gedwongen om in zijn woonkamer in Den Haag volgens Hindostaanse traditie te trouwen, dat juist hij degene was die in de daaropvolgende jaren tot enorme persoonlijke groei in staat was geweest. Hij had nog twee kinderen gekregen met zijn tweede vrouw, en had zichzelf geleerd om door hun ogen naar deze nieuwe, westerse wereld te kijken. Hij waardeerde hun zelfstandigheid, en trachtte om hun de mooiste waarden uit hun Hindostaanse cultuur mee te geven in de moderniteit van Nederland. En daarin slaagde hij. Hij hield zielsveel van zijn kinderen en zijn kleinkinderen, vertelde Chandra later. En hij was trots als geen ander op zijn beroemde zoon. Anil op zijn beurt was trots op zijn vader, op hoe hij ondanks zijn eigen strenge opvoeding zich al in Suriname verder van de traditionaliteit had ontwikkeld, en nu in Nederland opnieuw een stap in zijn ontwikkeling maakte. Het was een bewijs van een enorme veerkracht, die Kamla misschien wel miste.

Hij kon en wilde niet te vaak bij zijn moeder logeren, en waarschijnlijk schaamde hij zich ook te sterk bij het idee dat hij als volwassen man bij zijn moeder zou moeten wonen. Geld voor een ander huis had hij niet, maar Chandra bleef erbij dat hij moest vertrekken. Hij had zijn huwelijk laten stranden, hij was er niet in geslaagd om het ideale plaatje vol te houden. Het was hem niet gelukt om verder omhoog te klimmen op de sociaal-economische ladder, en ook niet om de positie te behouden die hij had bereikt. Dat hij nu niet het geld had om een extra appartement te huren, vergrootte het gevoel dat hij had gefaald.

De stress werd hem te veel. Zijn eerste hartinfarct kreeg hij in bed, naast Chandra.

Hij was net weer afgekickt. Het was dus een sobere periode waarin hij niet dronk. Ze waren net naar bed gegaan, de kinderen waren diep in slaap. Anil stond op om naar de wc te gaan. Chandra werd wakker. Toen hij terug in bed kwam, hoorde ze aan de vreemde manier waarop hij ademde dat er iets mis was. Kort erop kreeg hij enorme pijn op zijn borst. Hij riep dat ze het alarmnummer moest bellen. De ambulance bracht hem naar het ziekenhuis, waar hij meteen gedotterd werd. Het was een vreselijke ervaring, vertelde Chandra later. Maar het zou kunnen dat het hartinfarct ook de eerste wake-upcall was die hij in dat jaar zou krijgen. De nood was nu dan toch echt aan de man. Het was tijd dat hij controle nam over zijn leven, waar mogelijk.

Hij vond een baan als adviseur bij het in 2007 opgerichte multiculturele platform Kosmopolis. Na gerenommeerde functies als buitenlandcorrespondent en directeur van De Balie, was dit geen aanstelling waar hij veel trots uit kon halen, maar hij verdiende er in elk geval geld mee. Dat hij in deze periode ook zijn plek als columnist bij *NRC* verloor, moet pijn hebben gedaan. Weliswaar kreeg hij er een andere positie voor terug – hij werd verslaggever 'religie' en zou in die hoedanigheid eens in de twee weken op de achterpagina schrijven over de manieren waarop men in Nederland een geloof beleed – maar die plek had niet het aanzien dat hij als vaste columnist kreeg. Het was in elk

opzicht een degradatie. Een andere klap kwam uit de persoonlijke hoek: de gezondheid van zijn vader, op dat moment 79 jaar, ging zienderogen achteruit. Het was misschien niet verrassend dat Anil juist toen, in juli 2008, een tweede hartinfarct kreeg.[3] Hij werd weer gedotterd, en artsen zeiden hem dat hij een derde infarct waarschijnlijk niet zou overleven. Hij leefde in een soort reservetijd, maar het weerhield hem er niet van opnieuw naar de fles te grijpen. In juli 2009 werd hij opgenomen in het AMC met hartritmestoornissen. Een week na de ziekenhuisopname zat hij, nog wat wankel, tegenover Stephan Sanders in de radiostudio van *OBA Live*, en gaf een van zijn meest openhartige interviews ooit. Sanders was geschrokken van hoe slecht zijn oude vriend eruitzag. Zijn gezicht leek vervormd 'zoals dat met heel drankzuchtige mensen kan'. Hij was broodmager en keek ontzettend bang uit zijn ogen.[4] Misschien kwam het door zijn zwakke gesteldheid van dat moment, misschien door de openhartigheid die een jarenlange vriendschap afdwong, maar Anil gaf eerlijk en volkomen kwetsbaar antwoord op de intieme vragen die Sanders hem in het radio-interview stelde. Op de vraag of hij zich herkende in het beeld dat Sanders van hem had, namelijk dat hij iemand was die overal, op alle plekken, wist te overleven, antwoordde Anil: 'Het is altijd door het oog van de naald. […] Het maakt je soms wanhopig. Eigenlijk ben je, ik althans, altijd aan het redderen. […] Het is altijd het laatste randje waarvan je denkt oké oké oké, nu gaat het fout. Als ik nou dit doe, en als ik nou dat doe, dan red ik het nét.'[5] Sanders probeerde te begrijpen waar die twijfel vandaan kwam. Want wat hij zag als hij naar Ramdas keek, was juist een getalenteerde, knappe intellectueel 'die Nederland verliefd op zich liet worden'.

Anil: 'De waarheid is, als ik mijn eigen gevoel een beetje onder woorden kan brengen… nu schrijf ik gewoon stukjes voor *NRC Handelsblad*, en iedere week weer heb ik het gevoel dit gaat nu een keertje fout.' Stephan: 'Dat je door de mand gaat vallen?' Anil: 'Juist. Ik ga door de mand vallen.'

Sanders: 'En wat gebeurt er dan?'

Anil, aarzelend: 'Dan weet ik me eruit te kletsen.' Maar, leek hij te zeggen, er kwam onvermijdelijk een moment waarop het niet meer

lukte om de misstappen te voorkomen. Zijn onzekerheid over het eigen kunnen, over zijn talent, was levensgroot geworden. Helemaal nu hij bij de krant was gedegradeerd naar de positie van religiereporter, en veroordeeld was tot het bezoeken van plekken in de verste uithoeken van het land. 'Je komt op plaatsen, daar gebeurt helemaal niks. En dan ben je onderweg naar huis en dan denk je, ok, nu komen ze het te weten, ik heb niks te zeggen. Ik heb geen verhaal.' Stephan Sanders vroeg hem of die onzekerheid dan zover ging dat hij zelfs twijfelde aan zijn intellectuele waarde, aan zijn schrijverschap, aan zichzelf? 'Ja,' antwoordde Anil. 'Het gevoel dat je door de mand valt iedere keer, is eigenlijk de angst dat ze het te weten komen. En wat dat is dat ze te weten komen, dat kan ik zelf niet helemaal formuleren, maar je voelt het wel zo.'

Het was, in de woorden van Stephan Sanders, alsof Anil zó bang was om door de mand te vallen, dat hij van tijd tot tijd zelf maar door die mand probeerde te springen. Alsof hij daarmee een cynische verwachting zou inlossen, of alsof alles kapotmaken de enige manier was om die eeuwige, verstikkende dreiging te doen oplossen. Hij biechtte op hoe dat er in de praktijk uitzag: 'Ik herinner me dat ik een ongelooflijk belangrijke spreekbeurt moest houden. Waarvoor ik helemaal uit India werd overgebracht naar Nederland, in Amsterdam. En dat ik wel goed voorbereid was, maar wat ik die nacht ervoor deed was zó levensgevaarlijk.'

Sanders: 'Namelijk, heel veel zuipen, neem ik aan?'

Anil: 'Ongelooflijk veel zuipen en eigenlijk niet weten waar ik beland was. En de volgende dag om twee uur moest ik op. En om één uur dacht ik, dit red ik van m'n leven niet. Nu ga je door de mand vallen, dit is nu echt het moment waarbij iedereen te weten zal komen dat je uiteindelijk toch echt niks voorstelt. Gebrek aan karakter, gebrek aan persoonlijkheid, gebrek aan fatsoen. Gebrek aan eerbiedwaardigheid. En toen ben ik kreunend en steunend onder de douche gekropen en heb er net zo lang gestaan tot ik dacht, ok, nu kan ik volgens mij een halfuur rechtop staan. En ik heb dat verhaal gehouden en men was wildenthousiast en het viel geweldig. En het was ongelooflijk spannend, het was een van de hoogtepunten van mijn leven.' De lezing was

een succes, maar Anil hield er geen triomfantelijk gevoel aan over. Het is vreselijk, duidde Stephan Sanders het voorval. 'Je merkt dan dat je iedereen voor de gek kan houden en dat niemand ziet hoe je je werkelijk voelt. Het lijkt mij een ontzettend eenzaam gevoel.'

Eenzaamheid, concludeerde Sanders, was een steeds sterker terugkerend thema in zijn leven. En de persoon die die eenzaamheid het effectiefst zou kunnen verlichten, was Chandra. Hoe kwam het dat hij haar niet toeliet? Dat hij zichzelf toestond om haar te verliezen? Zij was 'je grootste droom, de mooiste vrouw die je ooit hebt gezien', zei Sanders. 'Toen ik jou leerde kennen was je zo Hindostaans idealistisch verliefd op die vrouw – ze ís ook een heel mooie vrouw.'

Anil: 'Ik vind haar nog steeds een mooie vrouw.'

Sanders: 'Maar waarom ging je dat op het spel zetten, man!' […]

Anil: 'Je formuleert het heel raar. Ik zette mezelf op het spel.'

Sanders: 'Tuurlijk, maar ook het huwelijk.'

Anil: 'Dat was eigenlijk het meest destructieve. Je zegt van, je zoekt de rampen op. Ja. Dat klopt. Maar ik zou het eerder zo formuleren dat ik het gevoel heb dat ik een ongelooflijke neiging heb tot destructief gedrag.'

Sanders: 'Zelfdestructie?'

Anil: 'Ja. […] En dan je nét handhaven. Dus het gevaar opzoeken, en weten wanneer je op het randje komt, en toch erdoorheen glippen.'

Sanders: 'Nét niet doodgaan.'

Anil: 'Nét niet doodgaan. Net niet ten onder gaan.'[6]

In het gesprek met Stephan Sanders werd de wisselwerking tussen Anils binnenwereld en zijn omgeving heel duidelijk. Zijn postuur als duider van maatschappelijke thema's vereiste immers een zeker zelfvertrouwen. Nu hij meer en meer naar de marges van het veld werd gedrongen, leek zijn zelfvertrouwen af te nemen. Het gebrek aan waardering kreeg nu niet alleen vat op zijn zelfvertrouwen, maar ook op zijn zelfbeeld als waardevolle schrijver of duider van zijn tijd.

De vrolijkste stad

Het boek waarvoor hij een jaar in Paramaribo had gewoond, was af. Het was niet geworden wat hij aanvankelijk had gedacht, vertelde hij aan Wim Brands in diens boekenprogramma op de VPRO. 'Ik wilde een andersoortig reisboek maken. […] een serieus reisverhaal vereist een meer intense kijk op de wereld. Dat heb ik geleerd van andere schrijvers die dat doen, Indiase schrijvers, die reizen als een gek. Die nemen het risico om ergens een jaar te gaan zitten, twee jaar, drie jaar. Dat moet ik voor Paramaribo ook kunnen, dat dacht ik.'

En wat gebeurde er toen, vroeg Brands. Anil: 'Dat was géén aangename ervaring.'

Zijn antwoord was vintage Ramdas: uitgesproken kritisch op zijn geboorteland, en de mensen die er woonden:

> Het meest treurige was de plotselinge ambitieloosheid. Het gebrek aan toekomst. Dat zitten hangen in het verleden. Dat nationalistische. Dat alsof we nog steeds onafhankelijk moeten worden. Waarvan, jongens? Jullie zijn al sinds 1975 onafhankelijk. En toch nog het gevoel hebben dat er een bevrijding moet komen. Waarvan? En daar zo vast in zijn, dat het land niet vooruit kan kijken.[7]

Het boek werd niet op veel plekken gerecenseerd, iets wat Anil moet hebben gestoken. In *Trouw*[8] verscheen een korte aankondiging, *De Groene* plaatste een voorpublicatie. Verder verscheen er alleen een welwillend stukje in *de Volkskrant*. (Bleich 2009) De Surinaamse pers was – naar verwachting – behoorlijk gebeten op het boek. In *Parbode* schreef Frans Voortman dat het racisme van bijna alle pagina's afdroop, 'terwijl ik volgens het boek juist moet geloven dat wij in Suriname de racisten zijn'. Met zichtbaar plezier wees hij op Anils reputatie als drinkebroer. 'Inderdaad,' schreef hij, 'als je "research" zich voornamelijk beperkt door een jaar lang in de kroeg rond te hangen, krijg je het idee dat iedereen feest viert en er geen harde cijfers ter beschikking zijn. Ik weet niet wie zijn feestje hier heeft bekostigd, maar dit soort research kun je beter in Nederland thuis op de bank

doen met een vat wijn naast je en een laptop op schoot. Pas dan krijg je harde cijfers en het gewenste harde hoofd! Nee, het is een bekrompen boekje geworden van een bekrompen rancuneus mens.'

Intussen waren Anils geldzorgen niet afgenomen. *De vrolijkste stad in de jungle* was niet mislukt voor wat betreft verkoopcijfers, maar een bestseller werd het ook niet. Bovendien stond zijn baan bij Kosmopolis op de tocht. Deze stichting 'die via kunst en cultuur de verschillende bevolkingsgroepen in Nederland nader tot elkaar had moeten brengen' (Bockma) leek geen bestaansrecht te hebben in een klimaat waarin men uitgesproken sceptisch stond tegenover interculturele toenaderingspogingen. Al eerder was de Amsterdamse afdeling van het instituut van bovenaf geblokkeerd: de gemeente was van plan geweest om onder Kosmopolis een 'huis van islam' op te richten, Marhaba ('welkom' in het Arabisch) genaamd. Het plan was tegen de haren van de Tweede Kamer in geweest, want het zou te islamitisch zijn. Nu, in 2009, werd het voortbestaan van het hele instituut bedreigd vanwege grote financiële problemen. Het was in meerdere opzichten een cynische neergang, daar Kosmopolis een geesteskindje was geweest van oud-staatssecretaris Medy van der Laan, die het juist na de terroristische aanslagen in New York, en na de moorden op Fortuyn en Van Gogh, van het grootste belang had gevonden dat de dialoog tussen Nederlanders van verschillende afkomst in gang zou worden gezet. (Bockma) Die dialoog kwam niet van de grond, en de neergang van Kosmopolis was een van de tekenen daarvan. Of, zoals Anil in een e-mail aan creatief directeur Rachida Azough stelde: de politieke houding van die tijd, bijvoorbeeld van de PvdA, werkte onmiddellijk door in de culturele sector. Het leidde ertoe dat 'organisaties als Kosmopolis […] veel minder welwillend worden behandeld, men doet nu ineens alsof dialoog overbodig is'.[9]

Nu Kosmopolis stopte, kwam Anil verder in de financiële problemen. Hij schreef vrienden en kennissen aan om te zien of zij iets voor hem konden betekenen in zijn zoektocht naar werk,[10] zoals zijn vriend bij *NRC*, Sjoerd de Jong:

> Ha Sjoerd,
>
> Ik heb grote behoefte aan een gesprek (en advies); het gaat niet zo goed met Kosmopolis, mijn boek is af, verschijnt op 19 febr., maar daar krijg je nog een uitnodiging voor; maar hoe verder? Dat soort dingen dus. Laat me weten wanneer je kunt, groet, anil.[11]

Intussen was het geduld van Chandra voor haar drankzuchtige echtgenoot op. Ze eiste dat hij stopte met drinken – zo niet, dan wilde ze een echtscheiding. Hij besefte dat dit zijn laatste kans was. Hij had alles wat belangrijk voor hem was, kapotgemaakt. Chandra gaf hem nog een laatste kans om zich te herpakken.[12] Hij greep die aan, met beide handen, en voor het eerst met de oprechte intentie om werkelijk beter te worden. Het hielp dat hij een idee had voor een groot boek. Een boek dat in ambitie al zijn eerdere werk de loef af zou steken.

Nieuwe moed

Na hun extreem openhartige gesprek op de radio, besefte Stephan Sanders hoe slecht het met Anil ging en dat hij acuut hulp nodig had. Anil was het met hem eens. Hij, die ooit tegen zijn vriend had gezegd, op het moment dat deze zich door een periode van somberheid worstelde, dat depressie een westerse aangelegenheid was, vroeg nu om een aanbeveling bij Sanders' arts. Dat was Alex Korzec, de gerenommeerde psychiater die aan het hoofd stond van de psychiatrische afdeling van het Sint Lucas Andreas Ziekenhuis in Amsterdam. Sanders regelde dat Anil kon worden opgenomen en onder begeleiding van Korzec zou afkicken van de drank. De sessies leken te helpen. Chandra, die soms aanschoof bij de gesprekken met de psychiater, vond dat Korzec veel beter werk verrichtte dan een eerdere arts bij wie Anil in therapie was geweest. Die had hij zonder moeite om de tuin geleid door juist de dingen te zeggen die hij wilde horen. De therapie had toen niets uitgehaald. Bij Korzec was het anders: hij vroeg door waar hij weerstand voelde. Hij ging op een andere, diepere manier het ge-

sprek met Anil aan en prikte door zijn maniertjes heen. Chandra was blij met de behandeling. Althans, met de behandeling zoals die was begonnen. Het ging goed. In elk geval voor anderhalf jaar.